

*Др Сенад Ф. Ганић, доцент
Државни Универзитет у Новом Пазару
Департаман за правне науке*

*Др Емир А. Ђоровић, доцент
Државни Универзитет у Новом Пазару
Департаман за правне науке*

ПРИНЦИП УНИВЕРЗАЛНОГ ВАЖЕЊА КРИВИЧНОГ ЗАКОНОДАВСТВА И ПИТАЊЕ ДРЖАВНОГ СУВЕРЕНИТЕТА

Сажетак: *Ius ripiendi* представља једно од обележја државног суверенитета. Ошуда је и кривично право, као нормативни механизам путем којег држава врши своје „право кажњавања“, уско везано за учење о државном суверенитету. Ипак, она веза више није толико крута као у традиционалном систему кривичног права, а један од чинилаца који је томе допринео јесте принцип универзалног важења кривичног законодавства.

У овом раду настојали смо да појаснимо принцип универзалног важења кривичног права и то како је исти омогућио да државни судови његовом применом пређу границе заштитне сојствених, тј. националних вредности, добра и интереса. Наиме, универзални принцип пружа могућност да државни судови одговарајућа наднационална добра, вредности и интересе, која представљају заједничку тековину човечанства, односно цивилизације у којој живимо. Штито је добра, вредности и интересе државни судови носе више од националних државних органа - носе својеврсни „органи међународне заједнице“. До оваквог закључка дошли смо притома тењу универзалног принципа, а нарочито анализирајући одговарајуће међународне документе који су овај принцип уобличили.

У раду смо се осврнули и на уредноправну регулативу универзалног принципа. Иако се исти од државе до државе различито уређује, утисак је да носејућа регулатива универзалног принципа законодавства којих смо се допакли пружа могућност адекватне заштите најзначајнијих добра човечанства.

Кључне речи: кривично право, државни суверенитет, универзални принцип

1. Кривично право као *par excellence* грана јавног права тесно је везано за појам државне суверености. Њиме држава, кроз систем кривичних дела и кривичних санкција, штити своја најзначајнија добра и вредности. У том смислу прописивање, изрицање и примена кривичних санкција, као правних мера са изразито репресивним учинцима, припада држави. Она је титулар права кажњавања (*ius puniendi*).

Познати француски кривичар Емил Гарсон (*Emile Garçon*) је још двадесетих година прошлог века констатовао да је право кажњавања „битни атрибут суверености“.¹ И данас се примећује да државе љубоморно чувају за себе ово право, „као једну од најочитијих одлика суверенитета“.² Зато је држава, историјски посматрано, најпре кажњавала она дела која су била управљена против њене сопствене безбедности, а тек се доцније, са њеним оснажењем, листа кривичних дела „употпуњавала мало по мало и обухватала (је) најзад кривична дела противу благих нарави, противу лица и против добара“.³

Ово говори и у прилог томе да ни кривично право није лишено класних обележја.⁴ Илустрације ради, можемо се подсетити дефиниције кривичног права социјалистичке Југославије, која је до пре две деценије код нас била готово општеприхваћена. Тако се ова грана права дефинисала као „систем законских одредаба којима се, у циљу заштите социјалистичкој самоуправној друштвеној уређења Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, одређују услови за примену казне и других кривичних санкција према учиниоцима кривичних дела“.⁵

Примену припадајућег им „права на кажњавање“ државе обезбеђују тако што у својим кривичним законодавствима предвиђају правила којима се уређују и одређују границе просторног важења сопственог кривичног права, односно, послужимо се процесноправном терминологијом, границе просторне јурисдикције. Постоје четири критеријума/ принципа на основу

¹ Е. Гарсон, *Кривично право*, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1926., стр. 50

² Б. Ристивојевић, „Утицај политике на развој и уобличавање међународног кривичног права“, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 1/2011., стр. 205, фн. 2.

³ Е. Гарсон, *op. cit.*, стр. 50-51.

⁴ Тако, у литератури се истиче да „... у савременом свету друштвено уређење није у свим државама засновано на истим идејно-политичким основама“, као и да „... друштвено уређење у свакој земљи је од битног утицаја за одређивање начела и конкретних услова за примену кривичних санкција“. Видети: N. Srzentić, A. Stajić, Lj. Lazarević, *Krivično pravo SFRJ – Opšti deo*, Savremena administracija, Beograd, 1979., стр. 4.

⁵ *Ibid.*

којих се одређују ове границе. У питању су *територијални*,⁶ *персонални*,⁷ *реални*⁸ и *универзални принцип*. Како се прва три принципа на одређени начин наслањају на везу коју само кривично дело има са односном државом, било због тога што је учињено на њеној територији или што се негативне последице дела протежу на њене интересе, било због тога што се као учинилац јавља њен држављанин, не постоји ништа што одступа од легитимне претензије државе да својим законодавством штити сопствени поредак.

Међутим, са универзалним принципом ствари стоје унеколико друкчије. Овај принцип у најширем смислу омогућава да се кривично законодавство једне државе примени на страног држављанина у односу на кривично дело које је извршено у иностранству према страном држави или странцу.⁹ Истина, обим примене универзалног принципа у упоредном кривичном законодавству различито се уређује, о чему ће бити речи у наредном излагању.

На први поглед може деловати да применом универзалног принципа држава прекорачује своје компетенције, злоупотребљава своје суверено право кажњавања, јер суди за кривично дело које нема никакву везу са њом, односно са вредностима, добрима и интересима које њено кривично законодавство штити. Може се закључити да једна држава, као неко ко легално и легитимно располаже монополном физичке принуде на својој територији, даје себи за право да ту принуду протежира путем кривичног права и на „случајеве који је се не тичу“, чак и науштрб суверене власти неке друге државе. Ситуација ипак није таква. Да би се разумео смисао универзалног принципа морају се схватити друштвене прилике и околности које су довеле до његове појаве.

2. Корене универзалног принципа можемо наћи још у XVII веку када се као обичајно правило установило то да је „свака држава била овлашћена да ухапси и приведе правди лица за која сумња да се баве пиратеријом, без обзира на њихово држављанство и место где је злочин почињен“.¹⁰

⁶ Према територијалном принципу примениће се кривични закон оне државе на чијој територији је кривично дело учињено.

⁷ Према персоналном принципу држава ће применити своје кривично законодавство на свога држављанина за дело које је он учинио у иностранству.

⁸ Према реалном принципу кривични закон једне државе примениће се на све учиниоце било да су они држављани те земље или су у питању странци, уколико се делом учињеним у иностранству угрожавају права или добра дотичне државе или њених грађана.

⁹ Професор међународног права Малком Шо (*Malcolm Show*) истиче да према универзалном принципу „свака држава има надлежност да суди одређена кривична дела“. Видети: M. Show, *International Law*, Cambridge University Press, New York, 2008., стр. 668.

¹⁰ A. Kaseze, *Međunarodno krivično pravo*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2005., стр. 334.

Разлози прихватања овог начела и темељили су се на заједничком интересу држава да се боре против аката који су подједнако погађали њихове интересе.¹¹ Дакле, још је пре неколико векова принцип универзалности био препознат и објашњаван разлозима потребе заједничког деловања држава а у циљу сузбијања одређених облика криминалитета.

Развој овог принципа је у складу са развојем међународног права довео до тога да се исти више не прихвата само из разлога заштите сопствених интереса или интереса групе држава, него ради заштите интереса целокупне међународне заједнице.¹² У случајевима заснивања јурисдикције применом универзалног принципа, фокус дакле није на постојању везе између државе и извршеног дела. Напротив, та веза је врло слаба, а у зависности од прихваћеног облика универзалне јурисдикције, може се догодити да је уопште и нема.¹³

С обзиром да начело универзалне јурисдикције допушта држави да врши своју кривичноправну јурисдикцију „на чињенично стање које се није догодило на њеној територији, које не дотичне њене непосредне државне интересе те у којем не учествују њени држављани, ни као жртве ни као починиоци“,¹⁴ поставља се питање: зашто би државе имале интереса за суђење у таквим случајевима? Чини нам се да се одговор на ово питање крије у другачијем разумевању самог принципа универзалности.

Наиме, у основи универзалне надлежности налазе се кривична дела која се данас сматрају „нападом на међународну заједницу у целини“,¹⁵ односно реч је о делима која су „толико опасна да се њима напада на интересе целог човечанства и, заиста, угрожава сама цивилизација“.¹⁶ Учиниоци таквих дела представљају непријатеље целокупне међународне заједнице (*hostis humani generis*). Зато заснивање националне јурисдикције путем универзалног принципа пре можемо окарактерисати као обавезу, а не као право државе.

Потоњу констатацију можемо потврдити анализом одговарајућих међународних докумената. Тако, у заједничком чл. 1 Женевских конвенција из 1949. године истиче се следеће:

¹¹ Ibid.

¹² M. Munivrana, „Univerzalna jurisdikcija“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, br. 1/2006., стр. 193.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid., стр. 194.

¹⁵ M. Shaw, *op.cit.*, стр. 668.

¹⁶ L.N. Sadat, „The International Criminal Court and universal international jurisdiction: a return to first principles“, In: T. Biersteker at all. (ed.), *International law and International relations*, Routledge, London/ New York, 2007. стр. 186.

*„Високе сѣране Уговорнице обавезују се да ће пошћивати ову Конвенцију и да ће јој обезбедити пошћивање у свакој прилици“.*¹⁷

Овај члан можемо разумети само тако да се он односи на обавезу примене и поштовања свих одредаба ових конвенција, па тако и оних одредаба које се односе на кажњавање за повреду Конвенција. Синтагму „*обезбедити пошћивање у свакој прилици*“ разумемо само као обавезу државе да обезбеди примену Конвенција и у смислу санкција које ће предузети против евентуалних прекршиоца.

Даље, Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата прописује у члану 146., поред тога што налаже државама да „*предузму сваку законодавну меру потребну ради прописивања одговарајућих кривичних санкција*“ против прекршитеља Конвенција, следеће:

*„Свака Сѣрана уговорница биће дужна да проналази лица осумњичена да су извршила, или да су наредила да се изврши која од њених повреда, и она ће бити обавезна да их изведе пред своје сојствене судове, без обзира на њихово држављанство“.*¹⁸

У неким међународним документима одредбе којима се државе обавезују да у складу са универзалним принципом процесуирају и кажњавају извршиоце наведене су на начин да не остављају никакве недоумице. Тако је примера ради у чл. 4 Конвенције о спречавању и кажњавању злочина апартхејда¹⁹ предвиђено да ће државе потписнице:

*„Усвојити законодавне судске и административне мере за тоњење, привођење суђењу и кажњавање у складу са својом јурисдикцијом, лица која су одговорна или ошћужена за извршење акција дефинисаних у члану 2. Конвенције без обзира на то да ли су ња лица настана на територији државе у којој су њи акци извршени, да ли су држављани ње или неке друге државе или су лица без држављанства“.*²⁰

У чл. 5 исте Конвенције се истиче да:

¹⁷ У питању је члан који садрже све четири Женевске конвенције. Преузето из: М. Starčević, *Izvori Međunarodnog humanitarnog prava*, Међународни комитет Црвеног крста, Београд, 2002.

¹⁸ Службени лист ФНРЈ, бр. 24/50. Напомена: Идентичене одредбе садрже и преостале три Женевске конвенције. У том смислу видети: чл. 49 Женевске конвенције за побољшање положаја рањеника и болесника у оружаном снагама из 1949., чл. 50 Женевске конвенције за побољшање положаја рањеника, болесника и бродоломника оружаних снага на мору из 1949. и чл. 129 Женевске конвенције о поступању са ратним заробљеницима.

¹⁹ Видети: А. Игњатовић, *Геноцид у међународном и националном кривичном праву*, Новинско-издавачка установа „Војска“, Београд, 1996., стр. 125.

²⁰ <http://www.oas.org/dil/1973%20International%20Convention%20on%20the%20Suppression%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Apartheid.pdf>, 16.03.2012.

„Лицима ошћуженим за извршење радњи које су набројане у члану 2. ове конвенције, може да суди надлежни суд било које од држава уговорница у овој конвенцији у чијој се власћи нађу“.²¹

Одредбе конвенција које смо само *exempli causa* навели и које нису коначне, указују на то да вршење јурисдикције по универзалном принципу није само претензија државе да прошири просторно важење свог кривичног законодавства. Напротив, реч је о њеној међународној обавези да казни за дела која погађају све државе, без обзира на њихова различита друштвено-политичка уверења.²² Разлози за примену универзалног принципа/надлежности у односу на кривична дела која се препознају као злочини против међународног права „произилазе из карактера ових преступа“.²³ Реч је о кривичним делима чији ефекти „оправдавају, можда чак присиљавају, сваког члана породице нација да казни учиниоца над којим се надлежност може и практички применити. Ово су кривична дела обликована у међународном праву, за које су се нације света сложиле, обично уговором, да их треба сузбити и који су признати не као прости акти уобичајеног уговорног криминалитета, већ као крајње опасни акти, у ствари, напади на целокупни међународни поредак“.²⁴ Имануел Кант, како наводи Радбрух (*Gustav Radbruch*) каже: „Но како се међу народима на целој Земљи развило јединство до те мере да се повреда права извршена на једном месту на Земљи осећа на свим другим местима, самим тим идеја о праву грађана света није никаква фантастична и настрана правна замисао, већ је у неписаном кодексу државног и међународног права нужна допуна за јавно право човека, а тиме и за вечни мир“.²⁵

Сматрамо стога да је кажњавање ових злочина од стране држава независно од било какве везе државе форума са самим делом, обавеза која се може сврстати у ред општег међународног обичаја, иако смо свесни да у том погледу постоје различити ставови.²⁶ Најбољи доказ за то јесте начин на који се државе односе по питању геноцида. Иако Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида не предвиђа универзалну надлежност за његово кажњавање,²⁷ чињеница је да су се многе земље опреде-

²¹ Ibid.

²² М. Палевић, *Кривично дело геноцида у међународном праву*, Докторска дисертација, Правни факултет у Београду, Београд, 2007., стр. 277.

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

²⁵ Густав Радбрух, *Филозофија права*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2006., стр. 194.

²⁶ М. Палевић, *op.cit.*, стр. 282-288.

²⁷ *Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида*, Службени весник президијума Народне скупштине ФНРЈ, бр. 2/1950. Преузето из: *Univerzalni dokumenti o ljudskim pravima*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2005., стр. 103-112.

лиле у корист заснивања своје јурисдикције за суђење овог злочина. Проф. Камбовски наводи управо кривично дело геноцида као парадигму злочина у односу на који се треба применити универзални принцип.²⁸ Јер, ако се разлог примене начела универзалне јурисдикције готово унисоно објашњава обавезом сваког члана међународне заједнице да обезбеди да учиниоци најтежих међународних кривичних дела не остану некажњени, онда се *a fortiori* тај аргумент мора применити и на геноцид, као „злочин над злочинима“ којег као таквог препознаје савремено човечанство.

Међутим, разлози примене начела универзалности оправдавају се и другим аргументима који нам се чине нарочито важним. Тако неки аутори истичу да у одређеним случајевима постоји одсуство или неизвесност у постојање адекватног форума којим би се заштитиле темељне вредности међународне заједнице.²⁹ У том контексту занимљиво је следеће запажање: „Уколико држава није способна или вољна да одговори својој обавези, међународна заједница мора створити механизме за кажњавање одређеног понашања. Овај аргумент произлази из поимања суверености, па оног тренутка када држава не одговори својој обавези заштите грађана од тешких повреда, она показује одсуство постојања компетентног суверена. Тада се право вршења кривичне надлежности преноси на међународну заједницу која овлашћује сваку државу, а пре свега ону на чијој се територији осумњичено лице налази, да покрене поступак“.³⁰

Одсуство „компетентног суверена“ који ће процесуирати међународне злочине може бити узроковано не само услед неких објективних околности које не омогућавају држави да на адекватан начин реагује на злочине који су учињени на њеној територији или од стране њених грађана, него и из неких специфичних разлога. Наиме, „често се дешава да држава није у могућности да обезбеди сигурност жртвама и сведоцима, што има везе и са чињеницом да је велики број државних службеника на неки начин био умешан у догађаје о којима је реч“.³¹ Више од свега, вршење универзалне надлежности за међународне злочине од стране држава у функцији је заштите интереса међународне заједнице као целине. У тим случајевима држава са њеном кривичном јурисдикцијом не иступа само у своје име, већ у име човечанства и тада делује као „орган међународне заједнице“.³² Тиме

²⁸ Видети: В. Камбовски, *Казнено љаво- оишић дел*, 2-ри Август С, Штип/ Скопје, 2006., стр. 220.

²⁹ I. Krstić, „Значај универзалне надлежности након успостављања Међународног кривичног суда“, *Правни живот*, бр.12/ 2010., стр. 244.

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid., стр. 245.

³² Видети: Х. Келзен, *Оишића теорија државе и љаво*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2010., стр. 464.

се држава, у оквиру међународног права, „као правно биће одваја од апсолутности у којој је догма о суверености оставља да обамре“.³³ Она се јавља као карика међународноправног поретка, те као таква чини део система који има своје законитости које условљавају њена права и обавезе. Коначно, у преамбули Статута Међународног кривичног суда подсећа се на „дужност сваке државе да примени своју кривичну надлежност над одговорним лицима која су починила ратне злочине“ и да ће „Међународни кривични суд основан по овом статуту бити комплементаран националном кривичном законодавству“.³⁴ То је важно и због тога што „спровођење међународног хуманитарног права не може зависити само од међународних судова. Они никада не могу бити замена за националне судове. Национални правосудни системи играју виталну, чак главну улогу у томе“.³⁵ Како се, међутим, у вршењу универзалне надлежности правосудни системи националних јурисдикција стављају у функцију универзалне борбе против одређених аката који се препознају као насртај на међународну заједницу, то се и сами национални судови јављају као део институционалне структуре међународног поретка. Једино се на тај начин може објаснити заинтересованост државе да суди у случајевима за које је предвиђена универзална належност, упркос склоности државе да, обавијајући се велом суверенитета, иностраним чињеничним стањима пориче правне последице у властитој земљи.³⁶

Описаним приступом дају се, по нашем мишљењу, флексибилније коннотуре кривичном праву као грани позитивног права, јер оно не представља више само инструмент заштите оних добара, вредности и интереса за које су заинтересоване националне државе, већ и механизам заштите одређених универзалних и цивилизацијских добара, вредности и интереса. При томе, ово није једини правац којим се „омекшава“ традиционални кривичноправни систем. Наиме, и тзв. европско кривично право, које се манифестује кроз низ димензија, пре свега кроз унификацију и хармонизацију кривичног права држава чланица Европске уније, затим њихову узајамну правну помоћ у кривичним стварима, те у успостављању и раду наднационалних тела која треба да олакшају ту сарадњу (на пример EUROPOL, EUROJUS, OLAF) итд., јесте такође показатељ одговарајућих, ако не системских онда рудиментарних промена које су задесиле кривично право.

³³ Х. Келзен, *Числа теорија права*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2007., стр. 100.

³⁴ М. Starčević, *op.cit.*, стр. 590.

³⁵ Т. Meron, „International Criminalization of Internal Atrocities“, *American Journal of International Law*, Vol. 89, 1995., стр. 555.

³⁶ Густав Радбрух, *op.cit.*, стр. 195.

Не улазећи даље у ову проблематику, ваља указати да кривична законодавства држава чланица Уније инкриминишу радње које су управљене не само притив њених националних интереса, већ и против интереса Европске уније као такве. Другачије речено, овом „европеизацијом“ националних кривичних законодавстава³⁷ штите се и одговарајућа супранационална правна добра Европске уније, што најбоље потврђује чињеница да у кривичним законодавствима држава чланица можемо наћи било посебна поглавља, било конкретне инкриминације којима се штите одговарајући интереси Уније. У том смислу није тешко закључити да границе искључиве националне јурисдикције у кривичним стварима постају итекако порозне.

3. Принцип универзалног важења кривичног заковства није, како смо већ истакли, јединствено регулисан у упоредном кривичном законодавству. Начелно можемо говорити о ужој или условној и широј или апсолутној концепцији принципа универзалног важења кривичног законодавства.³⁸ Према ужој концепцији за примену принципа универзалне надлежности потребно је (тј. услов је) да се учинилац (окривљени) налази на територији државе која намерава да спроведе кривични поступак против њега. Према широј концепцији могуће је спровести кривични поступак по универзалном принципу *in absentia* - у одсуству учиниоца. Ужи/ условни концепт је знатно присутнији у упоредном кривичном законодавству. Штавише, неке државе које су допуштале примену универзалног принципа *in absentia*, као што је то случај са Белгијом, измениле су своја законодавства отклонивши такву могућност.

Наиме, у Белгији је законом из 1993. године било прописано да су судови те државе надлежни за суђење у случају тешких кршења Женевских конвенција из 1949. и Допунских протокола из 1977. године, без обзира где су извршена, ко их је и против кога учинио и без обзира на то да ли се учинилац налази на територији Белгије. Законом из 1999. године проширена је надлежност још на кривична дела геноцида и злочина против човечности.³⁹ Међутим, ова држава је 2003. године одустала од примене безусловног (тј. апсолутног) универзалног принципа, јер се то решење показало лошим.⁴⁰

³⁷ Више о томе: D. Drakić, „Da li se mogu prevazići nacionalne granice krivičnog prava“, *Pravni život*, br.14/2008., стр. 173-182; V. Mitsilegas, *EU Criminal law*, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2009.; A. Čavoški, M. Reljanović, *Ideja o stvaranju krivičnog prava EU*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca, 2011; V. Mitsilegas, *EU Criminal law*, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2009.

³⁸ A. Kaseze, *op.cit.*, стр. 335.

³⁹ *Ibid.*, стр. 337, фн. 340.

⁴⁰ Z. Stojanović, *Međunarodno krivično pravo*, Pravna knjiga, Beograd, 2008., стр. 55, фн. 38.

Изгледа да је концепт апсолутног универзалног принципа задржана само у кривичном законодавству Шпаније,⁴¹ мада проф. Антонио Касезе (*Antonio Cassese*) сматра да би се исти могао применити и према италијанском кривичном праву. Наиме, КЗ Италије прописује да ће се италијански држављани и странци који изврше неко кривично дело у иностранству „за које се, било по посебним законским одредбама или по одредбама садржаним у неком међународном уговору, одређује да се примењује италијанско кривично право, могу казнити по италијанском праву“⁴². Овај аутор сматра да би се италијанско кривично право могло применити *in absentia* ако су испуњени следећи услови: „i) да су злочини предвиђени међународним уговорима које је Италија ратификовала, и ii) да по тим уговорима италијански судови могу вршити надлежност“⁴².

У сваком случају много је чешћи условљени универзални принцип који захтева присуство учиниоца у држави форума. Тако, према чл. 113-8-1 КЗ Француске француско кривично законодавство примениће се, мимо правила о реалном принципу, „на злочине и преступе који су кажњиви најмање пет година затвора а који су извршени од стране странца изван територије Француске чија је екстрадиција по захтеву стране државе одбијена од француских власти, или зато што је дело за које је екстрадиција захтевана предмет казне или мере безбедности која је противна јавној политици Француске, или зато што ће судови поменуе државе поступати према лицу не поштујући основне процесне гаранције и права одбране, или зато што ствар у питању указује на карактеристике политичког кривичног дела“⁴³. Гоњење у описаном случају може се предузети само од стране јавног тужиоца. Такође, неопходно је да постоји јавна оптужба земље у којој је дело учињено и која тражи екстрадицију, а која је достављена од стране Министарства правде.⁴³

Кривични законик Швајцарске⁴⁴ прописује универзални принцип у чл. 6 на следећи начин: „Свако ко учини злочин или преступ изван Швајцарске а обавеза гоњења произилази из међународних конвенција подлеже овом Законику ако је: а) дело подложно да буде процесуирано према месту извршења дела или се ни једна кривичноправна јурисдикција не протеже на месту извршења дела, и б) учинилац у Швајцарској и није екстрадиран страном држави“⁴⁴. Суд је приликом кажњавања учиниоца ограничен тиме да га не може довести у тежи положај него да је случај спроведен према

⁴¹ Z. Stojanović, op.cit., стр. 56.

⁴² A. Kaseze, op.cit., стр. 338.

⁴³ *Penal Code of France*, With the participation of Jason Rason Spencer QC, Professor of Law, University of Cambridge, Fellow of Selwyn College, wings.buffalo.edu/law/bclc (16.04.2008.).

⁴⁴ *Schweizerisches Strafgesetzbuch*, vom 21. Dezember 1937 (Stand am 1. Januar 2012), <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> (12.10.2012.)

праву места извршења дела. У ставу 3 истог члана је прописано да лице не подлеже даљем гоњењу у Швајцарској, изузев да дело представља тешко кршење принципа Федералног Устава или Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, ако је: а) у иностранству правноснажно ослобођено, б) казна коју је изрекао инострани суд извршена, опрштена или застарела. Такође је предвиђено да ће швајцарски суд, у случају да је учинилац издржао део казне у иностранству коју му је изрекао инострани суд, издражани део урачунати у казну коју му изриче. Поред наведеног, у чл. 7 КЗ Швајцарске је прописано да овом Законику подлежу и учиниоци када: а) је дело подложно да буде процесуирано према месту извршења дела или се ни једна кривичноправна јурисдикција не протеже на месту извршења дела, б) се налазе у Швајцарској или су јој екстрадирани; и ц) право Швајцарске дозвољава екстрадицију, а учинилац не буде екстрадиран. Ова одредба ће се применити, у случају да ни учинилац ни оштећени нису швајцарски држављани, ако је: а) екстрадиција одбијена из разлога који се не односи на природу дела, и б) учинилац је учинио нарочито тежак злочин који је забрањен од међународне заједнице.

Кривични законик Немачке регулише универзални принцип у § 6,⁴⁵ прописујући да ће се немачко кривично право применити, без обзира на закон места где је дело учињено, на следећа кривична дела учињена у иностранству: злочине учињене нуклеарном енергијом, експлозивом и радијацијом у вези са одговарајућим, таксативно наведеним параграфима; нападе на авио и поморски саобраћај; трговину људима ради сексуалне експлоатације, ради радне експлоатације, као и подстицање трговине људима; неовлашћене продаје опојних средстава; ширење порнографских списа у вези са таксативно наведеним параграфима; фалсификовање новца и хартија од вредности, платних карти са гарантном функцијом и образаца за евро-чекове, као и њихово припремање; субвенционе преваре; дела која на основу међународних уговора Савезна Република Немачка мора да гони иако су учињена у иностранству. Поред тога, у § 1 Међународног кривичног законика Немачке (*Völkerstrafgesetzbuch*)⁴⁶ је прописано да се тај закон примењује на све међународне злочине који су наведени у њему, па чак и ако је дело учињено у иностранству и нема никакве везе са Немачком. Овим Законом прописана су следећа међународна кривична дела: геноцид (*Völkermord*), злочин против човечности (*Verbrechen gegen die Menschlichkeit*), ратни злочини против лица (*Kriegsverbrechen gegen Personen*), ратни злочини против имовине и других права (*Kriegsverbrechen gegen Eigentum*

⁴⁵ К. Lacner, К. Kühl, *Strafgesetzbuch – Kommentar*, Verlag C.H.Beck, München, 2011., стр. 42-43.

⁴⁶ *Völkerstrafgesetzbuch (VStGB)*, <http://www.aufenthaltstitel.de/vstgb.html>, приступ дана 20.11.2012.

und sonstige Rechte), ратни злочини против хуманитарних операција и ознака (*Kriegsverbrechen gegen humanitäre Operationen und Embleme*), ратни злочини коришћењем недозвољених метода ратовања (*Kriegsverbrechen des Einsatzes verbotener Methoden der Kriegsführung*) и ратни злочини употребом недозвољених средстава ратовања (*Kriegsverbrechen des Einsatzes verbotener Mittel der Kriegsführung*). Услови под којима ће јавни тужилац предузети гоњење по универзалном принципу, било према Кривичном законнику, било према Међународном кривичном законнику, одређена су у § 153ц и § 153ф Законика о кривичном поступку Немачке.⁴⁷

Кривични законик Руске Федерације у чл. 12 ст. 3 регулише поред реалног и универзални принцип. У наведеној одредби стоји, између осталог, да странци и лица без држављанства која не живе у Руској Федерацији, која су извршила кривична дела изван њене територије, подлежу кривичној одговорности по овом Законнику у случајевима предвиђеним међународним уговорима, ако нису осуђена од стране иностраних власти и ако су „приведена кривичној одговорности на територији Руске Федерације“.⁴⁸

Споменимо још Кривични законик Републике Србије.⁴⁹ Универзални принцип прописан је у одредби чл. 9 ст. 2 у којем стоји: „Кривично законодавство Србије важи и за странца који према страном држави или према странцу учини у иностранству кривично дело за које се по закону земље у којој је учињено може изрећи казна затвора од пет година или тежа казна, ако се затекне на територији Србије, а не буде изручен страном држави. Ако овим закоником није друкчије одређено, суд у таквом случају не може изрећи тежу казну од оне која је прописана законом земље у којој је кривично дело учињено“. Уз цитирано, у чл. 10 ст. 3 Кривичног законика Србије је предвиђено да ће се овај принцип применити и „ако је у питању дело које је у време кад је извршено сматрано кривичним делом према општим правним начелима признатим у међународном праву“. Ради предузимања гоњења у

⁴⁷ *Zakon o krivičnom postupku Njemačke*, (prevod E. Avdić), University Press/ Magistrat, Sarajevo, 2011. Тако, у § 153ц ст. 1 тач. 1 стоји да тужилаштво може одустати од гоњења за: „дела која су учињена ван подручја важења овог закона или су учињена од стране саучесника радњом на подручју које је ван подручја важења овог закона“, док је ставом 3 истог члана прописано да „Тужилаштво може одустати од гоњења кривичних дјела која су извршена на подручју важења овог закона радњама почињеним изван подручја важења, ако би провођење поступка изазвало тешке негативне последице за Савезну Републику Њемачку или ако би за гоњење постојале препреке превладавајућих опћих интереса“. У §153ф је између осталог прописано да: „Тужилаштво може одустати од гоњења кривичног дјела које је кажњиво према § 6 до § 14 Међународног кривичног закона, у случајевима из § 153ц ст. 1 тач. 1 и 2, ако осумњичени не борави или се не очекује да ће боравити у земљи“.

⁴⁸ А.И. Рагор (ред.), *Коментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации*, Проспект, Москва, 2007., стр. 18.

⁴⁹ „Службени гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009.

потоњој ситуацију потребно је одобрење републичког јавног тужиоца, с тим да није релевантан закон земље у којој је кривично дело учињено.

4. Из свега напред наведеног можемо закључити да је принцип универзалног важења кривичног законодавства поприлично „смекшао“ традиционални кривичноправни приступ утемељен на крутом учењу о државном суверенитету. То што се овај принцип различито регулише у упоредном кривичном праву, што ће рећи да му је од државе до државе дат различит домет важења, не може нас ипак довести до другачијег закључка. Јер, видели смо да неке државе таксативно, по систему *numerus clausus*-а, одређују која кривична дела потпадају под универзални принцип, друге исти везују само за обавезе из међународних конвенција, а треће за сва дела одређене тежине која се опредељује висином запрећене казном. Значај принципа универзалног важења кривичног законодавства не умањује ни то што је у питању принцип који се супсидијерно примењује, који у највећем броју случајева захтева присуство учиниоца у држави форума, као ни то што се веома често веже за „неуспеле“ екстрадиције, које се, пак, у добром делу темеље на политичким одлукама државе.

Суштина је, по нашем мишљењу, у томе да постоје одређена кривична дела којима се атакује на одређене цивилизацијске вредности, вредности које су заједничке целом човечанству. Управо у томе лежи срж универзалног принципа. Он омогућава, тачније даје нормативне оквире за предузимање ефикасних акција против учинилаца таквих злодела. Без обзира што мењају место свога боравка из једне у другу државу, постоји легислативни образац по којем се учиниоци таквих дела могу „привести правди“. Иступајући по принципу универзалног важења државе, према томе, више не бране само своје националне интересе. Бране нешто много више – цело човечанство. Тиме се, кратко речено, прелазе границе државне суверености и акценат се ставља на та виша, цивилизацијска добра и вредности.

Још нешто. Како државе закључују бројне међународне уговоре, а неки од њих се односе и на кривичноправну материју, што ствара обавезу за односне државе да у унутрашњем праву инкриминишу одређена понашања чија опасност прелази националне оквире (због тога је и била потрбна међународна акција која је резултирала склапањем таквог уговора – тзв. међународна кривична дела *largo sensu*), постиже се својеврсна хармонизација кривичног законодавства на неком, условно речено светском нивоу. Примери су овога су бројни. Тероризам, транснационални организовани криминалитет, трговина наркотицима, прање новца, корупција, еколошки криминалитет, сајбер криминалитет итд. Такав тренд представља конструкцију која би могла да „утаба пут“ некој широј примени универзалног принципа.

*Senad F. Ganić, Ph.D., Assistant Professor
State University of Novi Pazar
Department of Law Sciences*

*Emir A. Ćorović, Ph.D., Assistant Professor
State University of Novi Pazar
Department of Law Sciences*

The Principle of Universal Validity of Criminal Legislation and the Issue of State Sovereignty

Abstract: *Ius puniendi* represents one of the features of the state sovereignty. Therefore, the criminal law, as a normative mechanism used by the state for its rights to punishment, is closely related to the doctrine of state sovereignty. However, this bond is not so rigid as in the traditional system of criminal law and one of the factors, that has contributed, is the principle of the universal validity of criminal law.

In this paper we have tried to explain the principle of the universal validity of criminal legislation providing the state courts to cross the boundaries of protection its own i.e. national values, goods and interests through its implementation. Namely, the universal principle provides the opportunity for the state courts to protect certain supranational goods, values and interests that represent common heritage of humanity, more precisely the civilization we live in. Protecting those goods, values and interests the state courts become more than national state organ – they have become a sort of “international community organs”. We came to this conclusion following the genesis of the universal principle, in particular by analyzing appropriate international documents that have formed this principle.

We have referred to comparative legal regulations of the universal principle in the paper. Even though it differs worldwide, there is an impression that existing regulation of the universal principle of legislation offers possibility of adequate protection of the most important goods of humanity.

Key words: *criminal law, state sovereignty, universal principle.*